

SIYASİ KADIN MAHPUS OLMAK

Gülten KIŞANAK*

Öz: 2014 Türkiye yerel seçimlerinde Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı seçilen, 2016 yılında yerine kayyum atanan ve tutsak edilen Gülten Kışanak, siyasi bir kadın mahpus olarak deneyimlerini paylaşmıştır. Despot erkeğin "Ben izin vermeden evden çıkamazsın" dayatmasıyla despot iktidarın "Benim çizdiğim sınırlar dışında bir siyasi görüşe sahip çıkamazsın" dayatması, aynı zihniyetin ürünüdür. Kapatma, "evcilleştirme" amacına hizmet eder. İnsan denen canlı, ürünlerinden ve gücünden yararlanmak istediği hayvanları "kapatarak" evcilleştirmiş ve kendi hizmetine koşturmuştur. Erkek de eve kapatılarak "evcilleştirdiği" kadının ekmeğini ve bedenini sömürü alanına çevirmiş, kişilik haklarını elinden almıştır. Cins bilincine varan, haklarının ve özgürlük taleplerinin peşinden koşan, ev hapishanesinden kurtulan kadınları kamusal alanlarda erkek egemen sistemin hapishaneleri bekliyor. Siyasi kadın mahpuslar, ev hapishanesinden sonra bir de sistemin hapishanesine karşı özgür yaşam mücadelesi veriyor. **Anahtar sözcükler:** Hapishaneler, hapishanelerde kadın mahpuslar, hapishanelerde patriyarka

Being a Political Female Prisoner

Abstract: Gülten Kışanak, who was elected as the Mayor of Diyarbakır Metropolitan Municipality in the 2014 Turkish local elections and was appointed and imprisoned in 2016, shared her experiences as a political female prisoner. The imposition of the despotic man "You cannot leave the house without my permission" and the imposition of the despotic power "You cannot have a political view outside the boundaries I have drawn" are the products of the same mentality. The closure serves the purpose of "domestication". The creature called man has domesticated the animals, whose products and power he wants to benefit from, by "closing" them and rushing to his service. The man has also turned the bread and body of the woman he has "tamed" into a field of exploitation by confining himself to the house, and has taken away his personal rights. Prisons of the male-dominated system await women who become gender conscious, pursue their rights and demands for freedom, and escape from home prison. Political women prisoners are fighting for a free life against the system's prison after the home prison.

Key words: Prisons, female prisoners, patriarchy in prisons

"Siyasi kadın mahpus olmak" çok geniş bir başlık. Bu nedenle konuyu "mahpusluk ve sağlık hakkı" bağlamında ele alacağım ancak önce hapishane ve kadın konusunda bir genel değerlendirme yapmak konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

"Hapsedilen kadınlar gerçekte neyin faili?" sorusuna cevap arayarak başlamak istiyorum. Zira asıl sorun burada başlıyor. Siyasi kadın mahpus olmak ne demek? Kadınların siyaset yapması neden suç kapsamında görülüyor?

Hapishaneler tarihsel olarak her zaman iktidarların kendilerini gerçekleştirme alanlarından biri olmuştur. İktidar ilişkisinin olmadığı bir toplumsallıkta, hapishane yoktur. Kadınlar açısından hapishaneler, erkek egemen sistemin mağdurlarının kapatıldığı mekânlardır. Burada ayrımına girmeyeceğim ancak, verili erkek egemen sistemde güçlüler (egemen cins, sınıf, ırk/etnisite) kuralları belirler, güçsüz olanlardan ise itaat etmeleri beklenir. Bu sisteme ayak uydurmayanlar ya da bilinçli olarak karşı çıkanlar ise hapsedilerek, eşitsizlik, baskı, sömürü ve

hiyerarşiye dayalı bu sistem sürdürülmek istenir. Adli kadın mahpuslar ise bilinçli olarak erkek egemen sisteme itiraz edenlerden, karşı çıkanlardan oluşur.

Modern hukuk sistemi cinsiyet, ırk, sınıf sorunlarının tamamen çözüldüğü, eşitsizliklerin ortadan kaldırıldığı bir toplumsallık zemininde değildir. Ancak hukuk sisteminin temelini oluşturan anayasalar lafzı bir eşitlik üzerine kurulur, düşünce öğütlenme ve şiddet içermeyen eylem özgürlüğü ile birer denge sağlamaya çalışır.

Ancak bizim gibi otoriter baskıcı iktidarların söz konusu olduğu ülkede, bu hakları kullanma imkanı da ortadan kaldırılır. Sınırsız bir iktidar erki, olanca gücüyle toplum üzerine çullanır. "Hukuk devleti" denilen şey "kanun devleti"ne, hatta "kararname devleti"ne dönüşür. Siyasi iktidarın uzantısı haline gelen hukuk, gücü sınırlamak yerine, toplumu sınırlandırmanın bir aracı haline gelir. Erkek egemenliğine dayalı bu sistemde doğal olarak sınırlanan kadınlar olur. Bu nedenle kadınlar öldürüldüğünde bile sorgulanmaktan kurtulmaz, "Kadın acaba açık mı giymişti, tahrik mi etmişti, gece neden

*Gazeteci (ORCID No: 0000-0002-9204-1859)

Geliş Tarihi / Received : 06.06.2022

Kabul Tarihi / Accepted : 09.09.2022

sokağa çıkmıştı?” gibi soruların ardı arkası kesilmez. Siyaset yapmak isteyen, yönetime katılmak isteyen kadın da otoriter rejimin hişmindan paylarına düşeni alır.

Bu genel siyasal gidişatın sonucu olarak hapishaneler, her toplumsal kesimden, her yaş grubundan kadın muhaliflerle dolu. En temel haklar, düşünce özgürlüğü hakkı (basın açıklaması, miting konuşması, sosyal medya paylaşımı, haber/makale yazıları vs), örgütlenme hakkı (siyasi parti çalışmaları, halk toplantıları, dernek, platform, halk meclisi vs), eylem hakkı (protesto, gösteri, miting, yürüyüş vs) iktidar tarafından ortadan kaldırılmıştır. Hâlâ yürürlükteki Anayasa ve yasalarda bu haklar, tüm yurttaşlara tanınmış olmasına rağmen, fiili olarak muhaliflerin bu hakları kullanması “terör suçu” sayılıyor. Sabah akşam, iktidara yakın medya, muhalefetin tamamı farklı söylemlerle “devlet düşmanı” olarak nitelendiriliyor. Memleketin yarısı “terörist/düşman”.

“Hapsedilen kadınlar gerçekten neyin faili?” sorusuna geri dönecek olursak, kadınlar baskıcı/otoriter rejime itaat etmemenin faili. “İtaat et, rahat et” sözünün anlatmak istediği, “itaat etmezsen, cezayı da çekersin” düsturudur. Ailenin hapishanesine (ev) karşı çıkan kadınlar, kamusal alana çıktıklarında da iktidarın “itaat et, rahat et” dayatmasıyla karşılaşılıyor. Kamusal alanda itaat etmemenin karşılığı da hapishane oluyor. Siyasi özne olmak isteyen kadınlar “aile hapishanesi” ya da “devlet hapishanesi” arasında bir yere sıkıştırılmak isteniyor. Oysa kadınların özgürlük arayışı tüm hapishanelerin duvarlarını erkek egemenliğinin çizdiği tüm sınırları zorluyor. Kadınlar artık dört duvara sığmıyor.

Cezaevleri zorunluluk alanıdır. Hapishanede yaşam, çoğu temel hak ve özgürlüklerle çelişen bir kurallar manzumesidir. Kuralları koyanlar, uygulayıcılara da “keyfiyet” alanı bırakmıştır. Birçok kuralın sınırı belirsiz, uygulayıcının yorumuna açık ve aleyhe kullanılmaya müsaittir. Kutsal devlet anlayışının uzantısı olan “cezasızlık hukuku” ise bu keyfiyeti cesaretlendiren asıl zemindir. Kadınlar genel olarak tüm mahpusların karşılaştığı bu keyfiyet ve hukuksuzluk halini, cins kimlikleri nedeniyle özgün yönleriyle yaşamaktadır.

24 saat kameralarla izlenen alanlarda yaşamı var etmeye çalışan kadınlar, doğal olarak sakınarak yaklaşmayı öğreniyor. Beton duvarlar, demir kapılarla çevrili hapishanenin içinde bir de kameralarla örülmüş iç hapishane var. Telefon ve ziyaret görüşmelerinin dinlenmesi, kayıt altına alınması da eklenince; kişisel yaşam alanlarının tamamen yok edildiği anlaşılacaktır. Hapishaneler fiziki engeller, kurallarla örülü sınırlar, kameralar ve dinleme cihazlarıyla örülü, teknolojik sınırlarla çevrili iç içe geçmiş hapishanelerden oluşuyor. Matruşkalar misali, hapishaneler içinde hapishane...

Despot erkeğin “Ben izin vermeden evden çıkamazsın” dayatmasıyla despot iktidarın “Benim çizdiğim sınırlar dışında bir siyasi görüşe sahip çıkamazsın” dayatması, aynı zihniyetin ürünüdür. Kapatma, “evcilleştirme” amacına hizmet eder. İnsan denen canlı, ürünlerinden ve gücünden yararlanmak istediği hayvanları “kapatarak” evcilleştirmiş ve kendi hizmetine koşturmuştur. Erkek de eve kapatarak “evcilleştirdiği” kadının ekmeğini ve bedenini sömürü alanına çevirmiş, kişilik haklarını elinden almıştır. Cins bilincine varan, haklarının ve özgürlük taleplerinin peşinden koşan, ev hapishanesinden kurtulan kadınları kamusal alanlarda erkek egemen sistemin hapishaneleri bekliyor. Siyasi kadın mahpuslar, ev hapishanesinden sonra bir de sistemin hapishanesine karşı özgür yaşam mücadelesi veriyor.

Hapishaneler, bu ideolojik işlevlerinin yanı sıra; kişinin ruhsal ve bedensel sağlığının bozulmasına yol açan mekanlardır. Aslında “işkencenin” en genel tanımını da sanırım kişinin bedensel ve ruhsal sağlığında bozulmaya neden olan, her türlü dışsal mücadele ve uygulamadır. Yalnızlaştırma, sosyal yalıtım, sürekli takip/kontrol altında tutulma; endişe, korku ve ruhsal gerilim kaynağıdır. Üretkenlik/yaratıcılık imkanlarının elinden alınması tekdüze bir yaşamı her gün tekrarlamak zorunda olmak da kişisel gelişimi engelleyen, hatta geri götüren bir yaşam biçimidir. Birkaç yasaktan bahsedersen sınırlamanın boyutu anlaşılabilir sanırım. Örneğin F tipi cezaevinde, renkli kalem yasaktır. Ancak idare resim kursu açmışsa, o kursa katılabilirsen, atölyesinde renkli kalem kullanabilirsin, kaldığın hücreye kalemleri götüremezsin. Kitaplar, kontrolden geçerek ve belli sayıda verilir, yazdığın her şey de öyle dışarıya çıkmaz. Okuduğun kitabı, cezaevinde bir başkasına veremezsin. Bir araştırma yapmak istediğin kaynaklara ulaşamazsın, güncel akademik çalışmalarla ilgili bir makaleye erişemezsin, zira bilgisayar çıktısı materyaller yasaktır. Ancak kitap olarak basılı eserler cezaevine kabul edilir.

Fiziki koşulların insan sağlığı üzerinde yarattığı tahribatlar ile kötü muamele ve işkence ise başlı başına irdelenmesi gereken bir konudur. İnsan hakları ile ilgili çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının tüm çabalarına rağmen hapishanelerde yaşanan sorunların çok az bir kısmı kamuoyuna yansımaktadır. Cezaevleri iktidarın/devletin mahrem alanıdır. Burada kol kırılır, yen içinde kalır. “Cezasızlık” politikasının yanı sıra; evi terk etme ya da uzaklaştırma kararı alma imkanı olmayan kadınların, evdeki erkek şiddetine katlanmasının bir benzeri hapishanelerde yaşanır. Ertesi gün yine aynı görevlilerle karşı karşıya kalacak olan mahpus, hele ki güçlü bir aile/avukat/kamuoyu desteği alma imkanından da yoksunsa, zamanla uğraşsa da sonuç alamayacağını öğrenir ve birçok uygulamayı kanıksar hale gelir. Hak arama ve yanlışa karşı itiraz sesini yükseltme bilinci nedeniyle de siyasi mahpuslar,

sürekli hedef halindedir. Aslında “siyasi kadın mahpus” olmak çok geniş bir başlık. Daha çok sağlık hizmetlerine erişim konusunda yazmayı düşünmüştüm. Ancak bu genel durumu anlatmadan; hapishane/sağlık ilişkisi yeterince anlaşılmaz diye düşündüm.

Türkiye’de sağlık sisteminde yaşanan genel sorunlar biliniyor. Mahpuslar ise sağlık hizmetine erişme konusunda, bu sorunların yanı sıra, cezaevi sisteminden kaynaklanan ek sorunlar yaşıyor. Bu yazıda ayrıntılı bir anlatım yapmamın imkanı yok ancak; hücrede tek başına kalanlar açısından acil sağlık sorunları ile karşılaşmanın ölüm riski taşıması nedeniyle bu konuyu ayrıntılı olarak anlatmak istiyorum.

Hapishanelerde sağlık hizmetlerinin birinci basamağı, revirde başlıyor. Her cezaevinin uygulaması farklı olmakla birlikte, genellikle haftada bir ya da en fazla iki gün revirde bir aile hekimi ile 2-3 sağlık görevlisi bulunuyor. Revirler genellikle donanımsız, sadece hastaneye sevk işlemleri yapılan bir oda. Mahpuslar hastalandıklarında revirde doktor olduğu günü beklemek zorunda.

Hastaneden sıra almak, jandarmanın ring aracı ve personel ayarlaması derken; herhangi bir kasıt olmasa bile mahpusların hastaneye ulaşması pek kolay olmuyor.

Anında müdahale gerektiren bir sağlık sorunu yaşadığında ise mahpuslar, yaşam riskiyle karşı karşıya kalıyor. Gardiyanlar, durumun acil olduğuna inanırsa, acil servise haber veriliyor. Gelen sağlık görevlileri içeriye giremediği için; hasta karga tulumba dış kapıya kadar çıkartılıyor. Mahpusların ambulansla hastaneye götürülmesi yasak olduğu için; acil servis görevlileri ilk müdahaleyi yaptıktan sonra, hasta jandarma tarafından ring ile hastaneye götürülüyor. Ki çoğunlukla jandarmanın, araç ve personel ayarlaması uzun bir zaman alıyor. Cezaevleri genellikle şehir dışında olduğu için, hastaneye yetişmek de birkaç saati buluyor. Herhangi bir kasıt ya da ihmal olmasa bile bu prosedürün kendisi ölümcül sonuçlara neden olacak kadar ağır bir sağlık hakkı engelidir.

Tek başına bir hücrede tutulanlar açısından durum daha da vahim. Ani ve ciddi bir sağlık sorunu yaşayan kişi olarak, çağrı butonuna yetişip basmak zorundasınız. Hücredeki çağrı butonunun bozuk olması ya da kapalı olması vs. durumları da sıradan olasılıklar. Buton çalışmıyorsa, kapıya güçlü bir şekilde vurup, sesinizi duyurabilecek durumda olmanız gerekir. Bunları yapamayacak durumdaysanız, herhangi bir vesileyle (ekmek, yemek dağıtımı, sayım vs.) gardiyan gelip kapıyı açınca kadar, yaşadığınız sağlık sorununu görevlilere bildirme şansınız yok. “Hücresinde ölü bulundu, otopside ölüm nedeninin kalp krizi olduğu anlaşıldı” gibi cümlelere sanırım kamuoyu da aşına. Bu nedenle özellikle hasta mahpusların, kronik rahatsızlığı bulunan kişilerin bir hücrede tek başına tutulması; sonu ölüm ya da sakatlıkla sonuçlanabilecek büyük bir sağlık sorunudur.

Hastaneye gidiş gelişlerde kullanılan “tekli ring”ler ise tam bir insan kapanı. Ring aracındaki her bir oturma yerinin çevresi demir levhalarla kapatılarak, tek kişilik kabinler oluşturulmuş. Ayağınızı on santim bile uzatma, kolunuzu sağa sola hareket ettirme şansınız yok. Mahpuslar bu demir kutunun içinde elleri kelepçeli olarak, hastaneye götürülüyor.

Mahpusların, hekim tercih etme, hatta tedavi takibinin aynı hekim tarafından yapılmasını isteme hakkı bile yok. Devam eden tedavi sürecinde her defasında farklı bir hekime denk geliyor. Öyle ki muayeneyi yapan doktor ile tetkik sonuçlarını kontrol edip ilaç yazan doktor farklı olabiliyor. Bu nedenle kesintisiz sonuç alıcı bir sağlık hizmeti almak mümkün değil.

Kelepçe çıkarmadan muayene, ilaçların geç ve eksik gelmesi; tedavinin uygun bakım ve beslenme ile takviye edilmesi imkanları da yok. Eğer tekli hücrede değilse hasta mahpuslara arkadaşları bakıyor. Verilen iyeş sağlıklı ve dengeli beslenmek için yeterli değil. Kantinden ek gıda almak ise hem ekonomik nedenlerle hem de uygun diyet gıdalar bulmak açısından büyük bir sorun.

Türkçe bilmeyen mahpuslar, ki Suriye’deki savaştan sonra hapishanelerde Türkçe bilmeyen mahpus sayısı epeyce arttı, sağlık sorunlarını anlatamıyor, doktorun söylediğini anlamadan cezaevine geri dönüyor. Mahpusların birbirine refakat etmesi, tercümanlık yapması yasak. En ağır hastalara bile arkadaşlarının refakat etmesine izin veriliyor.

Kadın mahpuslar, sağlık hizmetlerine erişim konusunda genel olarak yaşanan bu sorunların yanı sıra jinekolojik muayene ve tedavi konusunda özgün sorunlar yaşıyor. Rutin olarak yapılması gereken meme kanseri, rahim ağzı kanseri taraması vs. yapılmıyor. Kadın mahpuslar, ancak bu konularda ciddi sağlık sorunları yaşamaya başladıktan sonra hastaneye gidiyorlar.

Düzenli olarak kullanılması gereken kadın hijyen ürünlerine erişim de ekonomik nedenlerle ciddi sorun. Oysa kadın sağlığı ile ilgili bu ürünlerin ücretsiz olarak verilmesi gerekir.

Anneleriyle birlikte hapishanede yaşamak zorunda olan çocukların sorunları ise ayrıca üzerinde durulması gereken bir konu. Fiziki koşullar, yetişkinlerden ibaret sosyal ortam, yasaklar/kısıtlılık hali çocukların fiziki, duygusal ve kişisel gelişimlerini engelliyor. Kuşlar kadar özgür olmayı hak eden çocuklar, yasaklar, yokluklar ile büyüyor. Akranlarıyla oynama imkanı olmayan çocuklara, dışarıdan getirilen oyuncakların da büyük bir kısmı yasaklar gerekçesiyle verilmiyor. Çocuklara uygun ve yeterli gıda/iyiş verilmiyor. F tipi üç kişilik hücrede, ya anne ya da çocuk yerde yatıyor, çocuk için beşik vb. verilmiyor. Kadın mahpuslar çocuklarla birlikte, özgürlük, barış ve demokrasi umutlarını da büyüterek; tüm çocuklar için daha iyi bir gelecek uğruna mücadeleye devam ediyorlar. Hapishanede, sevgi, umut, dayanışma ve direnç dertlere deva, hastalıklara şifa oluyor.